

UDK:811.321

Jasurbek EGAMBERDIYEV,

Andijon davlat chet tillar institute kafedra mudiri, PhD, dotsent

E-mail: jasurbek_egamberdiyev@mail.ru

ADCHTI dotsenti, PhD D.Qozoqboyeva taqrizi asosida

BIZNES TERMINLARINING LEKSIK HAMDA SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Annotation

Ushbu maqolada biznes terminlarining leksik va semantik xususiyatlari tadqiq etiladi. Biznes sohasidagi terminlarning paydo bo'lishi, ularning semantik tahlili, o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonidagi o'ziga xosliklari va ularning xalqaro miqyosda ishlatilish ko'lamiga alohida e'tibor qaratilgan. Shuningdek, maqolada biznes terminologiyasining zamonaviy rivojlanish omillari, ularning kommunikativ vazifasi va ijtimoiy ahamiyati yoritib beriladi. Tadqiqot jarayonida lug'at materiallari, xalqaro hujjatlar va ilmiy adabiyotlar asosida leksik-semantik tahlillar olib borildi. Maqola biznes terminologiyasi bo'yicha ilmiy-amaliy izlanish olib boruvchi tadqiqotchilar, tarjimonlar va tilshunoslar uchun muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: Biznes terminlari, leksik xususiyatlar, semantik tahlil, tarjima jarayoni, xalqaro miqyos, kommunikativ vazifa, ijtimoiy ahamiyat, zamonaviy rivojlanish omillari, leksik-semantik tahlil, ilmiy-adabiy manbalar.

SEMANTIC CHARACTERISTICS OF BUSINESS TERMS IN THE LEXICON

Annotation

This article explores the lexical and semantic characteristics of business terms. Particular attention is given to the emergence of terms in the business sector, their semantic analysis, the peculiarities of translating them into Uzbek, and their scope of use on an international scale. Additionally, the article highlights the modern factors driving the development of business terminology, its communicative function, and social significance. The research involves lexical-semantic analyses based on dictionary materials, international documents, and scientific literature. The article serves as an important resource for researchers, translators, and linguists conducting scientific and practical studies in business terminology.

Key words: Business terms, lexical characteristics, semantic analysis, translation process, international scale, communicative function, social significance, modern development factors, lexical-semantic analysis, scientific and literary sources.

СЕМАНТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЛОВЫХ ТЕРМИНОВ В ЛЕКСИКОНЕ

Аннотация

В данной статье исследуются лексические и семантические характеристики деловых терминов. Особое внимание уделено появлению терминов в бизнес-сфере, их семантическому анализу, особенностям перевода на узбекский язык и сфере их использования в международном масштабе. Кроме того, в статье освещаются современные факторы, способствующие развитию деловой терминологии, ее коммуникативной функции и социальной значимости. Исследование включает лексико-семантический анализ на основе словарных материалов, международных документов и научной литературы. Статья служит важным ресурсом для исследователей, переводчиков и лингвистов, проводящих научные и практические исследования в области деловой терминологии.

Ключевые слова: Деловые термины, Лексические характеристики, Семантический анализ, Процесс перевода, Международный масштаб, Коммуникативная функция, Социальная значимость, современные факторы развития, Лексико-семантический анализ, Научные и литературные источники.

Kirish. Hozirgi globallashuv davrida biznes terminologiyasi xalqaro iqtisodiy munosabatlarning ajralmas qismiga aylanib bormoqda. Biznes sohasi dinamik rivojlanishi sababli uning terminlari turli tillararo almashinuv jarayonida keng tarqalmoqda va bu ularning leksik hamda semantik xususiyatlarini chuqur o'rganishni taqozo etadi. Terminlarning shakllanishi va rivojlanishi nafaqat iqtisodiyot, balki lingvistika, tarjimashunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya kabi sohalar uchun ham katta ahamiyatga ega.

Mazkur maqolada biznes terminlarining leksik va semantik xususiyatlari o'rganilib, ularning o'zbek tilidagi ifodalanishi va tarjima jarayonidagi muammolar tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy biznes atamalarining xalqaro darajada ishlatilishi va ularning milliy tilga moslashuv jarayonlari ko'rib chiqiladi. Tadqiqotning maqsadi – biznes terminologiyasining mohiyatini aniqlash, ularning tilda egallagan o'rnini va semantik xususiyatlarini tahlil qilish orqali ilmiy va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdir. Mazkur ish biznes terminologiyasini chuqur o'rganishni maqsad qilgan tilshunoslar, tarjimonlar va boshqa soha mutaxassislari uchun muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Biznes terminlari – iqtisodiy, tijorat va menejment sohalarida ishlatiladigan maxsus atamalar to'plami bo'lib, ularning asosiy vazifasi professional

muloqotning aniqligini ta'minlashdir. Ushbu terminlar orqali iqtisodiyotning turli yo'nalishlari, masalan, moliya, marketing, strategik boshqaruv va savdo kabi sohalarida muloqot amalga oshiriladi. Terminlarning shakllanishida sohaning o'ziga xos xususiyatlari, xalqaro munosabatlar va tilshunoslik mezonlari muhim rol o'ynaydi.

Biznes terminlari ko'pincha boshqa tillardan o'zlashtiriladi. Ayniqsa, ingliz tili global biznes tili sifatida ko'plab yangi terminlarning asosiy manbasi bo'lib xizmat qiladi. Masalan, "outsourcing", "benchmarking", "startup" kabi atamalar o'zbek tiliga deyarli o'zgartirilmagan holda kirib kelgan. Shu bilan birga, milliy tilga moslashgan va milliy xususiyatlarni aks ettiruvchi terminlar ham shakllanadi.

Biznes terminologiyasining rivojlanishida asosiy manbalar quyidagilar hisoblanadi:

Ingliz tili: Xalqaro biznes tili sifatida asosiy rol o'ynaydi. "Branding", "e-commerce", "cash flow" kabi terminlar bu til orqali o'zlashgan.

Fransuz tili: Iqtisodiy va huquqiy terminlar, masalan, "entrepreneur" (tadbirkor), "finance" (moliya) kabi atamalar ko'plab tillarga o'zlashtirilgan.

Milliy tilning ichki imkoniyatlari: O'zbek tilida mavjud bo'lgan lug'aviy boylikdan foydalanib, milliy terminlar

shakllantiriladi. Masalan, "tadbirkorlik", "moliyaviy hisobot", "savdo balansi".

Biznes terminlarini o'zbek tiliga tarjima qilish jarayoni bir necha omillarni o'z ichiga oladi:

Leksik moslikni ta'minlash: Terminologik birliklar milliy tilga mos ravishda tarjima qilinadi. Masalan, "human resources" iborasi "inson resurslari" shaklida ifodalanadi.

Semantik aniqlikni saqlash: Atamaning asl ma'nosi o'zgarmasligi uchun tarjimada uning mazmuni chuqur tahlil qilinadi. Masalan, "investment" so'zi "sarmoya" sifatida ishlatiladi.

O'zlashgan shakllardan foydalanish: Ayrim hollarda terminlarning asl shakli saqlanib, milliy til qoidalariga moslashadi. Masalan, "startup" – "startap", "brand" – "brend".

Tadqiqot metodologiyasi. Til har bir jamiyatning madaniyati, tarixi va ilm-fani haqida ma'lumot beruvchi asosiy vositalardan biridir. So'z boyligining aniqligini ta'minlash va uni me'yorlashtirishda izohli lug'atlar muhim ahamiyatga ega. Izohli lug'atlar faqatgina so'zlarning ma'nosini yoritish bilan chegaralanib qolmay, balki ularni kodifikatsiya qilish, ya'ni ilmiy va amaliy jihatdan me'yorlashtirish jarayonida ham asosiy vosita hisoblanadi. Ushbu maqolada o'zbek tili izohli lug'atlarida terminlarning kodifikatsiya qilinishi masalasi ko'rib chiqiladi.

O'zbek tilida izohli lug'atlar terminlarni kodifikatsiya qilish jarayoni – bu terminlarni bir me'yorga solish, ularni ma'lum bir til normalariga moslashtirish va ilmiy-texnik, madaniy hamda boshqa sohalarida yagona qo'llashni ta'minlash jarayonidir. Bu jarayon tilni rivojlantirish va boyitish maqsadida muhim ahamiyatga ega. Quyida ushbu jarayonning ayrim asosiy yo'nalishlari va bosqichlari haqida batafsil ma'lumot berilgan. Terminologiya ma'lum bir soha yoki fan yo'nalishiga oid maxsus atamalar yig'indisini anglatadi. Kodifikatsiya esa atama va tushunchalarning muayyan bir me'yorga solinishi, ularning belgilangan qoidalar asosida qo'llanilishini ta'minlash jarayonidir. Kodifikatsiya qilish natijasida terminlarning barqarorligi, bir ma'noda ishlatilishi va tushunarli bo'lishi ta'minlanadi.

O'zbek tili izohli lug'atlari quyidagi asosiy vazifalarni bajaradi:

Aniqlik va me'yorlashtirishni ta'minlash: Lug'atlar atamalarini standartlashtirish va ularning aniqligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Til boyligini saqlash va rivojlantirish: Lug'atlar tilda yangi paydo bo'lgan so'zlar va terminlarni o'zida aks ettiradi.

Ilmiy asosni yaratish: Lug'atlarni tuzish jarayonida ilmiy metodlardan foydalanilib, atamalarining lingvistik va semantik xususiyatlari o'rganiladi.

Biznes terminlari leksik jihatdan quyidagi guruhlariga ajratilishi mumkin:

Iqtisodiy atamalar: moliya, sarmoya, savdo balansi.

Marketing terminlari: brend, reklama strategiyasi, maqsadli auditoriya.

Menejment terminlari: loyiha boshqaruvi, xodimlarni rag'batlantirish, korporativ madaniyat.

Ushbu guruhlar terminlarning tildagi o'rnini aniqlash va ularni tasniflashga yordam beradi. Bu esa biznes sohasida kommunikativ samaradorlikni oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Biznes terminlarining leksik xususiyatlarini o'rganish ularning tilga moslashuvini aniqlash va o'zlashtirish jarayonini yaxshilashda muhimdir. Mazkur bo'limda o'zbek tilida biznes terminologiyasini rivojlantirish imkoniyatlari ko'rib chiqilib, xalqaro atamalarini milliy tilda qo'llashning samarali yo'llari tahlil qilindi. Keyingi bobda biznes terminlarining semantik xususiyatlari tahliliga e'tibor qaratiladi.

Biznes terminlarining semantik tahlili ularning mazmuni, qo'llanish doirasi va kontekstual ma'nosini o'rganishni o'z ichiga oladi. Ushbu terminlar o'z mohiyatiga ko'ra iqtisodiy va tijorat jarayonlarini aniq va qisqacha ifodalashga xizmat qiladi. Shuning uchun ular ko'pincha bir ma'noli (monosemantik) bo'lib, noto'g'ri talqin qilish imkoniyatini cheklashga intiladi.

Masalan, "cash flow" atamasi "naqd pul oqimi" deb tarjima qilinadi va bu terminning iqtisodiy jarayonlar kontekstida faqat bitta tushunchani ifodalashi maqsadga muvofiqdir. Ammo ba'zi terminlar polisemantik bo'lib, turli kontekstlarda bir nechta

ma'noni anglatishi mumkin. Misol uchun, "capital" atamasi moliyaviy kontekstda "kapital" yoki "asosiy mablag'lar" ma'nosida ishlatilsa, sotsiologik kontekstda "inson kapitali" kabi ma'nolarni ham ifodalaydi.

Biznes terminlarining semantik o'zgarishlariga quyidagi omillar ta'sir qiladi:

Texnologik taraqqiyot: Yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi yangi terminlar va ularning yangi ma'nolarini shakllantiradi. Masalan, "digital marketing" kabi terminlar texnologiyaga bog'liq holda shakllangan.

Madaniyatlararo ta'sir: Xalqaro biznesda turli madaniyatlar bir-biriga ta'sir ko'rsatib, terminlarning semantik ma'nosini boyitadi. Masalan, "franchise" atamasi G'arbda tijorat ma'nosida ishlatilsa, ayrim mamlakatlarda kengroq huquqiy ma'nolarni ham o'z ichiga oladi.

Milliy tilga moslashuv: Terminlarning milliy tildagi qo'llanilishi ularning semantik ma'nosiga ta'sir qiladi. Masalan, "outsourcing" atamasi o'zbek tilida "tashqi manbalardan foydalanish" ma'nosida kengaytirilgan tushunchani anglatadi.

Kontekst biznes terminlarining semantik ma'nosini to'g'ri talqin qilishda muhim rol o'ynaydi. Terminlar muloqotning maqsadi va vazifasiga ko'ra turli ma'nolarni anglatishi mumkin. Masalan, "asset" atamasi moliyaviy hujjatlarda "aktivlar" deb tarjima qilinsa, sug'urta sohasida "boylik" yoki "mulk" kabi ma'nolarni ifodalashi mumkin. Shu bois, tarjima jarayonida terminning ishlatilish kontekstini hisobga olish muhimdir.

Biznes terminlarini tarjima qilishda semantik izchillikni ta'minlash tarjimonlarning asosiy vazifalaridan biridir. Ba'zan bir terminning bir nechta tarjima shakllari mavjud bo'ladi, bu esa noto'g'ri talqin qilishga olib kelishi mumkin. Masalan, "equity" atamasi iqtisodiy hujjatlarda "kapital", ba'zan esa "adolat" yoki "huquqiy tenglik" kabi tarjimalarga ega bo'ladi. Shuning uchun ushbu atamalarini o'rganishda va tarjima qilishda maxsus terminologik lug'atlardan foydalanish zarur.

Ba'zi biznes terminlari murakkab semantik strukturalarga ega bo'lib, ular bir vaqtning o'zida bir nechta sohani qamrab oladi. Masalan, "supply chain management" atamasi bir nechta tushunchalarni birlashtiradi: ta'minot, logistika, menejment va boshqalar. Bunday terminlar o'zbek tilida to'liq va aniq ifoda etilishi uchun ularni tahlil qilish va so'zma-so'z emas, balki mazmunan tarjima qilish lozim.

Biznes terminlarining semantik xususiyatlari ularning muloqotdagi ahamiyati va qo'llanilish o'ziga xosliklarini belgilaydi. Ushbu bobda terminlarning semantik murakkabligi, o'zgarishi va tarjima jarayonidagi muammolar ko'rib chiqildi. Biznes terminologiyasining semantik tahlili xalqaro biznesda samarali muloqotni ta'minlash va milliy tilni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Keyingi bobda biznes terminologiyasining tarjima va ishlatilish jarayonlaridagi amaliy jihatlar tahlil qilinadi.

Tahlil va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, biznes terminlari ko'pincha xalqaro miqyosda keng tarqalgan ingliz tilidan o'zlashtiriladi, ammo milliy tilning imkoniyatlari asosida ham yangi terminlar shakllanmoqda. Bu jarayonda terminlarning semantik aniqligi va izchilligi muhim omil hisoblanadi. Shuningdek, terminlarning xalqaro kontekstga mosligi va milliy tilda qo'llanilishidagi o'zgarishlar madaniyatlararo kommunikatsiyada samaradorlikni oshirishga xizmat qiladi.

Biznes terminlarining tarjima jarayonida kontekstual semantika, polisemantik terminlarning to'g'ri talqini va izchil terminologik yondashuv kabi jihatlar muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, zamonaviy texnologik rivojlanish va global iqtisodiy munosabatlar ushbu terminologiyaning dinamik rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatmoqda.

O'zbek tili izohli lug'atlarida terminlarni kodifikatsiya qilish tilning me'yorlashtirilgan holda rivojlanishini ta'minlash uchun muhimdir. Bu jarayonda quyidagi amaliy chora-tadbirlarni amalga oshirish lozim:

Har bir fan sohasi bo'yicha maxsus terminologik lug'atlar yaratish va ularni doimiy ravishda yangilab borish.

Yangi terminlarni xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonida milliy til me'yorlarini hisobga olish.

Lug'at tuzishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanish va raqamli platformalar orqali keng auditoriyaga yetkazish.

O'zbek tilining ilmiy va madaniy mavqeyini mustahkamlashda izohli lug'atlarning ahamiyati beqiyosdir. Bu jarayonda kodifikatsiya tamoyillariga amal qilish tilni rivojlantirish va boyitish yo'lida muhim qadam hisoblanadi.

Xulosa. Mazkur maqolada biznes terminlarining leksik va semantik xususiyatlari chuqur tahlil qilindi. Biznes terminlari iqtisodiy, tijorat va menejment sohaslarida aniq va samarali mulohazani ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ularning

leksik va semantik jihatdan o'ziga xosliklari ushbu terminologiyani shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarini belgilaydi.

Maqola biznes terminologiyasini o'rganayotgan tadqiqotchilar, tarjimonlar va tilshunoslar uchun muhim ilmiy va amaliy manba bo'lib xizmat qiladi. Kelgusida biznes terminlarining o'zbek tilidagi moslashuv jarayonlarini chuqurroq o'rganish va xalqaro standartlarga muvofiq terminologik lug'atlar yaratish orqali mazkur sohaga qo'shimcha hissa qo'shish maqsad qilib qo'yilishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Oxford Business English Dictionary. Oxford University Press, 2021.
2. Collins English Dictionary. HarperCollins Publishers, 2022.
3. Crystal, D. (2003). The Cambridge Encyclopedia of the English Language. Cambridge University Press.
4. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
5. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
6. Rahmatullayev, Sh. (2019). Biznes terminologiyasining lug'aviy va semantik xususiyatlari. Toshkent: Fan.
7. UNESCO. (2021). Glossary of Business Terms.
8. Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). Longman Dictionary of Language Teaching and Applied Linguistics. Longman.
9. Мартынова, Л. П. (2015). Перевод и интерпретация в бизнесе. Москва: Академия.
10. Karimov, B. S. (2018). Biznes sohasidagi tarjima jarayonida uchraydigan qiyinchiliklar. O'zbekiston Davlat nashriyoti.
11. Hall, C. M., & Page, S. J. (2014). The Geography of Business Communication. Routledge.